

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. In străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDACȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Coltor.</p>	<p>Redacția și Administrația: „Cultura Creștină”. Balázsfalva.</p>
--	---	--

Sus flamura euharistică!

În momentul în veci neuitat, când Domnul Nostru Isus Hristos, după glorioasa Sa înviere din morți, aduce la cunoștința apostolilor menirea sfântă ce o au, și datorința ce le încumbă de-a evangeliza toate popoarele și le hotărăște de câmp de activitate țările și mările, lumea întreagă — rostește cuvintele deapaururi vrednice de luare aminte: „Și iată cu voi voi fi, în toate zilele, până la sfârșitul veacurilor”. Nu se mulțumește cu aceea, că în aceeaș vorbire le amintește puterea nețărmurită ce o posedă în cer și pe pământ: „Datu-mi-s'a toată puterea în cer și pe pământ”, ci adaugă spre absoluta liniștire a sufletelor lor, că El, Dumnezeu lor, nu-i va lăsa orfani, El va fi cu dânșii, în apropierea lor, în mijlocul lor, în toată vremea, în toate zilele, până la sfârșitul veacurilor, cât, cu drept cuvânt, — mai mult, — în înțelesul adevărat și strâns al cuvântului, să poată striga în lumea largă: Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri, că cu noi este Dumnezeu“.

Această făgăduință a Scumpului nostru Răscumpărător, — o știu cu toții — se realizează în și prin Preasfântul Sacrament al Altariului, Sfânta Euharistie, unde Domnul Nostru Isus Hristos e de față cu trupul și sângele său, cu sufletul său, cu dumnezeirea sa, El, Dumnezeu adevărat, și om adevărat, așa cum s'a născut din sânghiurile Preacuratei Vergure Maria..

Ce șir nesfârșit de idei frumoase răsar, în mintea unui fiecăruia, pe urma acestui fapt, pe urma acestui adevăr neclintit, auzit din gura înțelepciunii veșnice: „Acesta este trupul meu...” „Acesta este sângele meu...” „Aceasta să o faceți întru amintirea mea“! Noi nici nu știm, nici nu bănuim ce

comoară neprețuită posedăm în această taină nepătrunsă a Altarului!!!...

De câte ori nu se va fi furișat în sufletul nostru dorul tainic de a putea călca pe pământul sfânt al Palestinei, de a vedea Viflaimul, Nazaretul, Ierusalimul, Golgota, Iordanul, locuri sfinte, sfințite de Sfințit Sfântul sfinților, Cuvântul Tatălui, care trup s'a făcut!... Și iată, aci, în bisericile noastre, pe altarele noastre, este El însuș, Isus Hristos, fără a cărui prezență gloria acelor ținuturi și locuri nu s'ar povesti din neam în neam, dela răsărit până la apus, ci ar zăcea pe veci înmormântate în negura și umbra uitării.

Sau cel puțin, de câteori nu ne simțim ispitiți să cercețăm lăcașurile închinare vre-unui sfânt ales, închinare Preacuratei Vergure Maria, unde curg oamenii, cetele evlavioșilor, roiuri, roiuri și unde prin mijlocirea sfinților se întâmplă minuni alinătoare de nenumărate suferințe trupești și sufletești...

Și iată pe altarele noastre este însuș regele sfinților, împăratul făpturii, stăpânul îngerilor, care aci pe altarele noastre și-a deschis visteria darurilor alese, și rîurează apa tămăduirii tuturor boalelor mai altcum decât lacul Vitezda ce tămăduia pe cei cuprinși de orice soi de boale.

Care inimă de preot apoi n'a invidiat pe muritorii fericiți, cari au putut vedea figura minunată, strălucitoare de raze, a Mântuitorului, au putut auzi glasul lui mai dulce ca orice muzică cerească, i-au putut atinge mâna și hainele, i-au putut ceti din ochi bunătatea adâncă ca marea, i-au putut urmări activitatea neobosită de mucenic al adevărului, al milei, al iubirii largi și cuprinzătoare?!... Și dacă stăm să socotim nițel, aci, pe altarele noastre, stă acelaș Isus, fiul Mariei, după care alergau miile însetate, cu buzele arse de setea adevărului, pe care îl preamăriau ca pe fiul lui David, ce vine în numele Domnului, a cărui înțelepciune o preamăriau și înălțau până în cer: „n'a mai vorbit om asemenea acestuia“, a cărui bunătate o vestiau în toate orașele, în toate satele și târgurile, la răspântiile tuturor drumurilor, cât vestea îi ieșise în toată Judea și Galilea, și în țările învecinate.

Ce fericiți suntem noi creștinii!... Mai este popor ca poporul creștin, al cărui Dumnezeu să locuiască cu dânsul?!...

*

Da, suntem fericiți!.. Dar să ne întrebăm, știm noi răsplăți atâta bunătate a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru?..

Regele David nu se sfii să joace cu dragă inimă înaintea sicriului legii, prăznuind binefacerile cu cari a binevoit Domnul să copleșească pe străbunii săi în vremile de demult. Alcătui multe soiuri de instrumente muzicale; publică psalmi, și porunci să se cânte cu bucurie mare; îi cântă adese și el, fărând tonuri dulci de pe coardele harfei vrăjite, și învăță poporul lui Israil să laude în toată vremea pe Domnul.

Iar noi ce facem? Ne simțim oare îndemnați să facem în fața lui Dumnezeu, dulcele prizonier al altarelor noastre, baremi atâta, cât a făcut David din reverință față de sicriul legii? Să ne revărsăm și noi sufletul, vibrător de emoție, înaintea tronului măririi Sale din bisericile noastre? Să cântăm psalmii măririi Sale neapropiate, străbătuți de focul sfânt al evlaviei? Să învățăm și poporul, să se adune în fața acestui altar al măririi nespuse, în fața tronului euharistic, pentru ca pătruns de sfială în fața maiestății divine, ce sălășluiește aci trupește, să intoneze cântecul slăviei dumnezeiești, imnul cast al sufletelor logodite cu alesul inimilor, cu mirele ceresc?

Tare mă tem, că nu! Altcum n'ar fi bisericile noastre goale! N'ar lipsi din nici o biserică lumina simbolică a candeliei, ce închipuește atât de bine dragostea ce trebuie să arză în sufletul fiecăruia față de Isus!.. N'ar fi o samă de biserici neîngrijite, cu păreții acoperiți de fum, de prav, de pânză de paiangen! N'ar fi poporul nostru, — de altcum evlavios — atât de rece față de această taină! Ci, venind la biserică cât mai des, și în zile comune, s'ar sfătuî în taină la picioarele altarelor cu doctorul sufletelor; i-ar spune Lui toate păsurile, i-ar cere scut și ajutor, lumină și alinare în toate năcazurile, mici și mari, cari năvălesc mii și aproape zilnic, asupra fiecărui biet muritor. Și, în sfârșit, n'am fi nici noi preoții așa de răi și ne-simțitori, ca să lăsăm pe Domnul Dumnezeu nostru singur în biserică, toată săptămână, fără să-l învrednicim de cea mai mică atenție, de cea mai mică vizită, ca și când *El* ne-ar fi cel mai mare dușman. Au nu e adevărat: Perirea ta din tine Izraile?!

Și când ne gândim câte greutăți apasă umerii noștri mai ales acum! Câte nevoi nu bântue în sânul neamului! Câte nenorociri nu s'au deslănțuit cu furie nepotolită asupra bisericii!

Unde vom găsi liman neînvințat spre care să scăpăm din marea furtunoasă a acestei vieți? Unde, dacă nu la picioarele Altarului? Doamne unde să mergem? *Tu singur* ai cuvintele *vieții de veci!*

Veniți deci fraților să ne înrolăm cu toții în oastea sfântă euharistică, care își socotește de fală să străjuiască la altarele Domnului, gândind că poate și Regele Regilor merită cinstea ce o dau muritorii împăraților acestei lumi. Chiar și Gomora și Sodoma eră să o ierte Dumnezeu dacă s'ar fi aflat numai câteva suflete drepte, cari să oprească mânia lui! De bună seamă ne va ierta Dumnezeu și nouă și neamului, dacă se vor afla câți mai mulți leviți, aleși ai Domnului, cari să se înroleze în această armată sfântă, înfricoșată, a cărei armă principală este rugăciunea înaintea sfintelor lui Dumnezeu altare. În această revistă s'a dat deja strigătul de alarmă! Mulți au ascultat glasul de chemare! Dar am dori să nu fie nici unul, din preoții Domnului, care să nu asculte glasul vremilor. Ecclesia praecedit. Da!.. Premeargă deci biserica, și slujbașii săi pe drumul datoriei. Căci atunci — numai atunci — zidise-vor iarăș zidurile Ierusalimului nostru, fiind față de noi Domnul cu toată bunăvoința cerească nedeșertată!..

Sus flamura euharistică!!

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

Iudaeus sum! Civis Romanus sum!

(I)

Mult a avut de îndurat Apostolul neamurilor atât din partea Iudeilor, cât și a autorităților romane. *Faptele Apostolilor* și *Epistolele* pauline sunt pline de apologii prin cari neînfricoșatul Apostol își apără activitatea sa, respingând calumniile celor mai înverșunați dușmani ai săi, liniștind patimile agitate, și stabilind adevărul în fața poporului israelit, în fața sinedriului din Ierusalim, în fața autorităților romane și a celor dintâi creștini.

Din aceste apologii ale sfântului Paul, două adevăruri ies neconținut în relief, ca doi stâmpi puternici pe cari se razimă o bună parte a apărării sale, anume: faptul că el e Iudeu și încă fariseu din tribul lui Veniamin, și al doilea, că el are toate drepturile de cetățan roman. „*Iudaeus sum*” și „*civis Romanus sum*”: iată cele două documente pe cari le citează de atâtea ori spre apărarea sa, iată cele două firmame la cari recurge de atâtea ori în călătoriile sale prin mijlocul Iudeilor și al păgânilor supuși pajurei romane.

Iudaeus sum! Așa începe apologia sa la Ierusalim, în fața poporului israelit, care, în orbul său fanaticism, eră să-l rupă în bucăți¹⁾, de nu venea cohorta romană spre a-l scoate din ghiarele lor. „Fraților²⁾ și părinților, le zice el, ascultați ce am de zis spre apărarea mea acuma în fața voastră. *Eu sunt Iudeu*, născut, ce e drept, în străinătate, anume în Tarsul Ciliciei, dar crescut și educat aci în orașul Ierusalim. Ca copil am stat la picioarele lui Gamaliel, care m'a introdus în toată asprimea legii mozaice, cum am primit-o dela străbuni. Sub conducerea lui am devenit tot atât de zelos pentru Iahve³⁾, cum sunteți voi toți astăzi. Ca atare am prigonitor și eu până la moarte noua religie; bărbați și femei am aruncat în lanțuri și i-am târât în temnițe: martor mi-e principele preoților și întreg sinedriul.“⁴⁾ Apoi la judecata ce a urmat, Paul proclamă în fața sinedriului: „Fraților, *eu sunt fariseu, născut din farisei*“⁵⁾.)“

Iată-l mai pe urmă legat, înaintea celui mai distins auditor din Cezarea; tribunii militari, bărbații cei mai aleși ai orașului, procuratorul Festus, Agrippa II., regele titular al Iudeilor, apărătorul templului din Ierusalim și vazalul Cezarului din Roma — sunt ascultătorii lui⁶⁾; el trebuie să se apere în fața lor; și care-i apologia lui? Ascultați: „Vieața mea din tinerețe o cunosc Iudeii; am trăit doar și am locuit în mijlocul neamului meu și în Ierusalim. Ei știu deci de mult — dacă voesc să spună adevărul — că *eu am viețuit ca fariseu, făcând astfel parte de secta cea mai severă a religiei noastre*“⁷⁾.)“

Cu aceeași energie vorbește și cătră cei dintâi creștini. Romanilor le scrie: „*Și eu sunt Israelit, din neamul lui Abraam, din tribul lui Veniamin*“⁸⁾); Macedonenilor din Filipi le spune: *Tăiat împrejur a opta zi, sunt din neamul lui Israil, din tribul lui Veniamin, Evreu din Evrei, după lege fariseu*“⁹⁾); iar în epistola cătră Corinteni se compară cu acei Iudei, cari, mândri de sângele lor iudaic, desprețuiau pe sf. Paul: „*Evrei sunt ei? și eu. Israeliti sunt? și eu. Neamul lui Abraam sunt? și eu*“¹⁰⁾.)“

*

¹⁾ Fapt. 21, 27—33.

²⁾ Ἀδελφοί *adēlfoi* se traduce în limba română prin „fraților“ și nu prin „bărbați frați“ — grecism; traducând ἄνδρες Ἀθηναίων al lui Demostene, nu vom spune „bărbați Atenieni“, ci „Atenienilor“.

³⁾ ὁ θεός, ca întemeietorul și ocrotitorul Vechiului Testament; așadar Iahve (nu Iehova).

⁴⁾ Fapt. 22, 1—6. ⁵⁾ Fapt. 23, 6. ⁶⁾ Fapt. 25, 23.

⁷⁾ Fapt. 26, 4—6. ⁸⁾ Rom. 11, 1. ⁹⁾ Filip. 3, 5. ¹⁰⁾ 2 Cor. 11, 22.

Al doilea titlu iuridic, la care apelează de atâteaori în fața autorităților romane, e dreptul său de cetățean roman: *Civis Romanus sum!*

Pe piața publică a cetății Filipi, în Macedonia, e o mare fierbere. Păgânii pun mâna pe sf. Paul și pe tovarășul său Sila și trăgându-i brutal în fața lumii, îi târăe spre tribunal, umplând piața cu strigătele lor furioase. Într'o clipă toată mulțimea curioșilor se adună împrejur.

— Ce e? Ce s'a întâmplat? Cine sunt cei doi bărbați? — se întreabă fiecare.

— Acestia-s niște răsvrătitori, niște revoluționari, cari turbură și răscoală orașul nostru; niște visători fanatici, propovăduitori de o nouă religie pe care nu ni-e învoit s'o primim și s'o practicăm, căci suntem Romani; sunt niște jidani vagabunzi pe cari Cezarul nostru i-a alungat deunăzi din Roma...

Acesta-i răspunsul acelora, cari trăgeau la tribunal pe cei doi propovăduitori ai Evangheliei.

— Răsvrătitori, revoluționari, propovăduitori de o nouă religie, jidani primejdioși pentru cetate... repetă mulțimea de ale cărei vociferări răsună întreaga piață a Filipilor.

Iată-i în sfârșit la tribunal, în fața judecătorilor speriați de atâta alarmă. Aceeaș învinuire, aceleaș strigăte furioase: „Revoluționari, propovăduitori de o nouă religie, Jidani primejdioși pentru cetate.“ Magistratii, impresionați de vociferările frenetice ale mulțimii, crezută, că au de a face cu doi vagabunzi revoluționari, cari nici nu merită să fie întrebați și judecați și, spre a liniști gloata agitată, poruncesc lictorilor să-i *bată cu vergi* în public. Lictorii, executând ordinul, smulg hainele apostolilor, îi leagă de stâlpul dinaintea tribunalului și loviturile cu vergi încep să curgă pe trupul nevinovat al sfântului Paul și al tovarășului său Sila. Dar sângele care curgea, n'a îmblânzit gloata atâțată de dușmanii Apostolului. Strigătele sălbatice încep cu o nouă furie. Atunci judecătorii, spre a da o nouă satisfacție poporului, poruncesc lictorilor să-i arunce în închisoare și să dea ordin păzitorului temniței să-i păzească bine; iar acesta, primind o astfel de poruncă, îi aruncă în fundul închisorii și le înțepenește picioarele în lemn. Trecu o noapte glorioasă pentru cei doi apostoli din temniță, neliniștită însă pentru judecători. Și aveau cuvânt să fie neliniștiți; învinuirea, judecata, pedeapsa: toate fuseseră pripite; ba nici n'a fost judecată; eră o execuție fără cercetare, fără

judecată. Dar dacă cei doi maltratați apelează la guvernatorul roman al Macedoniei și-i arată, că magistrații din Filipi i-au bătut cu vergi și aruncat în temniță, fără a fi întrebați, cercetați și judecați? Aceste gânduri le măresc neliniștea și frica; trebuie să iasă cât mai repede din această încurcare... Abia s'a revărsat de zori, și lictorii stau la poarta închisorii, cu poruncă pentru păzitorul deținuților: „Diregătorii poruncesc să dai drumul la cei doi oameni.“ Păzitorul, care acuma eră creștin cu toată familia sa, aleargă cu bucurie la sfântul Paul: „Magistrații poruncesc să vă dau drumul; acum deci ieșiți și mergeți în pace.“ Lictorii se luaseră după păzitorul închisorii; sf. Paul, întorcându-se cătră acestia, le zise: „Așa? După ce ne-au bătut cu vergi în fața lumii, pe noi cari suntem *cetățeni romani*, și după ce ne-au aruncat în temniță, acum voesc să ne dea afară pe ascuns? Nu, nu vom ieși. Să vină ei în persoană să ne dea afară.“ Răspunsul acesta energic, adus îndată la cunoștința diregătorilor, îi îngrozî și mai mult. „Lex Porcia“ și „Lex Valeria,“ aplicată cu atâta asprime de împăratul Claudius¹⁾, nu voiă ca *cetățenii romani* să fie *bătuți cu vergi*²⁾, căci o asemenea pedeapsă atingea onoarea și maiestatea numelui roman, pe care Cicero îl numește „nobile et illustre apud omnes nomen;“³⁾ iar ei, judecătorii, au călcat această lege, și încă fără nici o cercetare, fără nici o judecată. Frica-i îndeamnă la smerenie: ei vin în persoană, cer iertare și-l scot din închisoare cu toate onorurile cuvenite unui *cetățean roman*, pedepsit pe nedreptate; apoi îi roagă frumos să binevoiască a părăsi orașul, ca poporul să nu se turbure din nou⁴⁾.

Civis Romanus sum! Intr'adevăr „nobile et illustre apud omnes nomen!“ Și cu ce energie, cu ce maiestate nu-și reclamă sf. Apostol urmările acestui drept! Aici nu e nici o lingușire nici o goană după protecții; aici e „patria și dreptul său.“

Din Filipi Macedoniei să ne întoarcem iar la Ierusalim, unde-l văzusem pe marele Apostol scos de autoritatea romană din ghiarele Evreilor înfuriați. Mântuitorul sfântului Paul eră tribunul roman Lysias, care alergând cu ostașii cohorței sale, îl scoase din mijlocul Iudeilor și-l duse în cetățuia Antonia. „Ia-l de pe pământ; ucide-l; nu e vrednic să trăească! „strigă gloata jidovească cătră tribun și „pe când strigau, își sfășiau

¹⁾ Dio Cassius, Ist. rom. 60, 17. ²⁾ Tit Liviu, Istoria rom. 10, 9 tradus de N. Barbu, cu aprobarea Academiei. Cicero, In Verrem, act. II. lib. 5 cap 62 și 66. ³⁾ Cicero, De supplic, c. 64. ⁴⁾ Fapt. 16, 19—40.

veșmintele și aruncau colb în aer.“ Tribunalul, voind să-l si-lească a mărturisi crima, pentru care-l prigonesc Iudeii, porunci sutașului să-i aplice *cercetarea biciuirii*. La ordinul sutașului, soldații pun mâna pe Paul și-l leagă de stâlp, spre a execută „horribile flagellum ¹⁾.“ Legat cum eră de stâlp, Apostolul se îndreaptă cătră sutașul, care voia să asiste la această sângeroasă scenă, spre a primi mărturisirea pretinsului vinovat:

— Vă este învoit să biciuiți pe un *cetățan roman*, care n'a fost osândit? întreabă Apostolul. Numele de civis Romanus opri pe loc execuția, căci „*facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare*,” zice Cicero ²⁾. Sutașul aleargă la tribun:

— Ce ai să faci? Bărbatul acesta e *cetățan roman*...

Lysias, speriat de această declarație, vine îndată la Paul:

— Spune-mi, e adevărat, că ești *cetățan roman*?

— Da.

— Eu cu mulți bani mi-am dobândit această cetățenie.

— Eu însă sunt chiar *născut Roman*.

Și îndată fû deslegat dela stâlp și tribunul se temû, căci „*facimus est vincire civem Romanum*.” Deacuma înainte, Paul e alt om în ochii lui Lysias, care-l scapă de cursa Iudeilor și, chiar în scrisoarea sa cătră procuratorul Felix, mărturisește: „venind cu oștire l-am scăpat, aflând, că *este Roman* ³⁾).

Dela Ierusalim, Paul e dus la Cesarea, unde procuratorul Porcius Festus, urmașul lui Felix, aveă de gând să-l deă în mâinile Iudeilor, „voind să dobândească *mulțumire* dela dânșii.“ Apostolul, pricepând foarte bine situația și în conștiința dreptului său de cetățan roman, îi răspunde cu următoarea dilemă, din care respiră energia și maiestatea romană: „Sau am făcut o crimă vrednică de moarte, sau nu. Dacă da, sunt gata să mor. Dacă nu, nimeni nu mă poate dà pe mâinile Iudeilor, cari voesc să mă ucidă. Deacuma stau la tribunalul Cezarului: *Caesarem appello* ⁴⁾!“

Prin acest apel la tribunalul Cezarului din Roma, sfântul Paul taie orice desbatere, orice cercetare, orice judecată; judecătorii inferiori nu mai au nici o putere asupra lui; mâinile lor sunt legate; magistrații sunt siliți să se închine și să-l ducă la Roma, la judecata Cezarului. Festus nu mai puteă

¹⁾ Horațiu, 1 Sat. III, 119. ²⁾ Cicero, In Verrem, act. II. lib. V. cap 66.

³⁾ Fapt. 21, 27 - 37; 22, 22- 30; 23, 27. ⁴⁾ Fapt. 25, 9-12,

face altceva, decât să-i răspundă: „Caesarem appellasti, ad Caesarem ibis“¹⁾... Corabia așteptă la port.

Acest apel la tribunalul Cezarului e o nouă dovadă, că Apostolul eră *cetățan roman*, căci dreptul de a apela la judecata împăratului din Roma eră un prilej exclusiv al cetățanului roman, prilej ce-l apăra de capriciul și nedreptatea magistraților inferiori²⁾ Astfel prin acest „Caesarem appello“, sfântul Paul dovedește încă odată că e *civis Romanus*.

Dr. IOAN FERENȚ.

Unirea Bihorului în 1737.

— Câteva constatări. —

„Revista Teologică“ (Sibiu) din anii 1907 și 1908 se ocupă în mai mulți articoli cu biserica română din Bihor. Dl Gruia, autorul acelor articoli, trage la îndoială, ori primește numai cu multe rezerve, unele date, — stabilite de autori catolici —, cari favorizează biserica catolică. În sumedenia de articoli, cari sunt rezumatul scrierilor autorilor catolici Ardelean, Selăgian, Muntean, Boroș, Nilles și Bunyitay, și cu deosebire a celui din urmă, în traducerea meritului profesor Roșu, istoricul „R. T.“, dl Gruia primește de bani buni toate greșelile acestuia, și în urmă voind să facă pe independentul, rischează și el însuș o seamă de aserțiuni certate cu adevărul și cu bunul simț.

Față cu aserțiunile atât de ieftine ale dlui Gruia, îmi iau voia ca pe baza documentelor descoperite în arhivul cottului Bihor, să susțin toate aserțiunile, nedocumentate de mai sus amintiții scriitori. Public aceste documente, ca deoparte să împrăștiu nedumeririle Dlui Gruia, care se va putea convinge, că nu numai partida catolică își reclamă pentru sine poporul celor 147 parohii unite din jurul Beinșului, iar de altă parte, ca să-l conving, că nu-i nevoie „să fie cu ochii în patru, când se razimă pe documente venite numai din o parte, ori de alta“, înțelege cea catolică!³⁾

¹⁾ Fapt. 25, 12. ²⁾ Cfr. Dr. C. Krieg, Grundriss der römischen Altertümer.

³⁾ „Revista Teol.“ a. 1908, nr. 4. pag. 158 și 159: „În fine trebuie să fim cu ochii în patru totdeauna, când ne răzimăm pe documente venite numai din o parte, ori din alta, căci ne-am convins, că nu sunt totdeauna imparțiale și își dau în capete cu alte date paralele și întregitoare, venite dela partidul contrar; bunăoară documentul din Nilles, unde zic preoții români, în anul 1736 că înainte cu 8 ani, fiind ei uniți, au fost siliți să se facă neuniți, iar alt act descoperit de dl Mangra, tocmai contrarul atestă...“
— Vezi despre aceasta „Cultura Creștină“, 1913, nr. 2 și 3.

Dela Șaguna și până la Dl Gruia, neexcepționând nici pe canonicul Bunyitay, toți scriitorii susțin, că comisia și-a început lucrările în 1735¹⁾. Aserțiunea aceasta este însă greșită, căci comisia s'a întrunit numai în 21 Februarie 1737 deci aproape cu doi ani mai târziu. În 1 Martie 1735 a fost dată patenta împăratului Carol al III-ea, în care prin Cons. loțiitor se poruncește instituirea ei, cu menirea ca să se facă odată lumină, cari români sunt uniți și cari neuniți, ca astfel să se pună capăt divergențelor dintre episcopul din Arad și „vicariul capitular“ de ritul latin din Oradea, căci vicarul capitular, pretinzând că Românii din Bihor sunt uniți, nu admitea iurisdicțiune în cele sufletești asupra lor vlădicăi din Arad fiind el schismatic; vlădica din Arad însă susține că sunt neuniți. Deunde împăratul poruncește să se facă cercetare, cari sate și preoți de ritul grecesc mărturisesc unirea și cari schisma?²⁾.

Comisia nu s'a întrunit în 1735 din două motive. Anume împăratul voia să fie compusă numai din civili, iar vicariul latin, fiind cauza bisericească, mai bucuros ar fi aprobat compunerea aceleia curat din fețe bisericești. În 3 August 1735 se urgitează instituirea comisiei. Comitatul designează de comisari pe vicecomitele Ladislau Belliczay, perceptorul Francisc Ferdini, pe judele nobililor românul Ladislau Șantha³⁾ și pe asesorul Ștefan Erdelyi, cari numai după o nouă delegație își pot începe activitatea. Consiliul loțiitor, la rândul său, nu primește decât numai trei membrii în comisie, dar și aceștia au să lucreze fără de plată. Adausul acesta a fost al doilea motiv pentru întârzierea comisiunii. Să lucreze fără de plată nu era pe placul membrilor din comisie; deci și unul și altul

¹⁾ Singur dl Roșu zice, nu știm din convingere, ori numai din înțâmplare, căci probe nu produce, că comisia „lucrase în 1737“.

²⁾ ...quod Vicarius Capitularis dictos incolas unitos esse praetendens vladicae Aradiensis, tanquam schismatico, exercitium spiritualis Jurisdictionis non admittat, Vladica autem Aradiensis eosdem non unitos fore adstruat. Sua porro maiestas Sma... super eo, qui incolarum huius Bihariensis Cottus et sacerdotum Graeci Ritus se se cum Catholica Ecclesia unitos esse profiteantur, quive eorundem in Sismate genuinam Indagationem celeriter faciendam (vult)... dispunând mai departe, că „certos de gremio suo deputet commissarios, medio quorum, in praesentia tamen unius et alterius ex parte tam cleri r. catholici, quam etiam ritus graeci non uniti deputandorum accurata fiat investigatio“.

³⁾ Judele Șantha iscăleă: „fisolgăbirăul cel mare Șantha“.

și caută și află motiv pentru de a se subtrage. Episcopul Isaia Antonoevici întrebuițează bine timpul; de o parte agită prin comune, iar de altă parte face pe neastâmpăratul și impacientul, cu deosebire în scrisoarea adresată comitatului în 10 Dec. 1736¹⁾). După multe svârcoliri și năcazuri, comisia alcătuită din 11 persoane cu instrucțiunea de lipsă se pune pe lucru în 21 Faur 1737.

Precum eră prevăzut în instrucția din 19 Ianuarie 1736 comisia s'a întrunit în Olosîgul Orăzii (Várad-Olaszi), constituită fiind din următorii: Ladislau Belliczay, vicecomite subst. Franc. Ferdini, Lad. Șantha, Ștefan Erdelyi; din partea episcopului latin: Paul Forgach de Gimeș, vicar capitular, Francisc Pollentari, abate și canonic, și Matia Jurcovicz, prepozit; din partea episcopului din Arad: însuș Isaia, egumenul și vicarul său Ghenadie, preotul Ioan Ioanovici, și Iosif Raist locotenent din partea miliției²⁾).

¹⁾ Cfr. „Cultura Creștină“ 1913 nr. 2. și urm.

²⁾ Protocolul agendelor e următorul. Pe dia afară: Acta Commissionis in Negotio Graecorum de anno 1737. În lăuntru: Anno 1737 die 21 mensis Februarii in oppido Várad Olaszi Praeside perillustri ac g-roso Dno Ladislao Belliczay I. Cott. Bihar: substit. vicecomes, Perillustribus item ac generosis Dnis Francisco Ferdini Bellico perceptore, Ladislao Santha ord. Indlium et Stephano Erdelyi, Tabulae Iudiciariae assessore, deputatis Commissariis ex Eppiscopatu Varadiensis: Ilmo et Reverendissimis Dominis Comite Paulo Forgacs de Gemes designato Eppo Savariens. Praeposito et Archi-Diacono Psoniensi, Lectore et praeposito minore, nec non pro nunc sede Episcopatus Varadiensis vacante Vicario Capitulari et causarum auditore Francisco Pollentari, Abbate S. Georgii de Csanad, Archi-Diacono de Békés et Mathias Jurcovicz Praeposito Ecclesiae novae B. V. Mariae ante Castrum Budense, Venerabilis Capituli Cathedralis Ecclesiae Varadiens. canonicis; ex parte vero Vladicae Aradiensis Isaiae Antonovicz ipsamet sua Dominatione propria in persona et Genadio Igumen vicario graeci ritus, Ioanne Ioanovicz ejusdem ritus Sacerdote et Iosepho Raist P. Reg. Max. Staremberg Leutinantis ad hanc Commissionem penes Dnum Vladicam ex parte militari deputatis... praesentibus, Commissio ad indagandum quinam ex Graeci ritus I. Cottus hujus incolis cum Romano-Catholica Ecclesia uniti, quive non uniti sint, ad exigentiam benignarum suae Maiestatis Sacratissimae iteratarum intimatoriarum et Resolutionum specialiter instituta inchoatur et assumitur. Occasione cuius primum publicatae sunt gratiosae Excelsi Consilii regii Locumtenentialis litterae de dato 22-da Decembris Posenio emanatae et ad earundem exigentiam deputatus Dnus officialis militaris, ut suam instructionem patefaciat commonitus, induxit certas invidimatis paribus Exclsi Consilii Bellici Litteras sub A) quibus mediantibus deputato officiali Commissioni praesenti interesse quidem in-

Astfel constituită comisia, începe examinarea următoarelor sate, fiind ele reprezentate prin delegații cari se înșiră aci.

Spanatul de sus al Vașcăului.

Vașcău, preotul de rital grecesc Gheorghe Popa și Gheorghe Kirlan (Cârlan) juratul plenipotențat din partea comunității declară că ei în numele lor și al întregii comunități voesc să atârne în cele spirituale dela episcopul rom.-catolic de Oradea.

Bărești, Ioan Cserr (Cer) și Gavriil Popa jurați, atât în numele lor, cât și a comunei lor se supun episcopului catolic.

Lunca, preotul Nicolae Popa, Ilie Herlo și Mihaiu Ona jurați, Teodor Per și Ioan Cordău (Kodo).

Șușt, Ioan Pădurean, Mihaiu Treneș, jurați.

Hotar, Teodor Clepșe și Christian Coțău (Kotzo) jurați, în numele lor și a comunității lor se supun episcopului catolic, însă ca în rit să aibă libertatea ce au avut sub Benkovics.

Sârbești, Luca Costa și Gheorghe Katona, deputați.

Birtin, Ioan Anca, Gavriil Hața, Teodor Hemei.

Vârzarul de jos, Iona Cer, deasemenea voiește să atârne de episcopul catolic de Oradea, însă să nu fie conturbați în rital lor.

Vârzarul de sus, Toma Borzan, Teaha Ioan.

Cârpeneș, preotul Gavr. Popa, Todoran Toader.

dulget, nullo tamen modo, ut se operationibus Commissionibus immittat concessum est.

Spanatus superior Vaskoh.

Ex possessione Vaskoh ejusdem Loci Sacerdos gr. ritus Georgius Popa et juratus cum plenipotentis totius Communitatis destinatus Georgius Kirlan declararunt se suo et totius Communitatis nomine velle in Spiritualibus ab Eppo Varadiensi romano Catholico dependere.

Barestien, Ioannes Cserr et Gabriel Popa jurati tam suo, quam Communitatis suae nomine submittunt se catholico Eppo.

Lunkaien, Nicolaus Popa Sacerdos Valachicus, Elias Herlo et Michael Ona jurati et Theodorus Per ac Ioannes Kodo.

Sustien, Ioannes Paduran, Michael Trenes jurati.

Hatarien, Theodor Klepse et Christian Kotzo jurati omnes suo et Communitatis suae submittunt se etiam Catholico Eppo; ut tamen in suo ritu prout sub Eppo Benkovics erant permittantur.

Szerbestien, Lucas Kosta et Georg Katona deputati.

Bicherien, Ioannes Anka, Gabriel Hacza et Theodor Hemei.

Also Vaijar, Ionas Cserr etiam dependere se velle ab Eppo Varadiensi Catholico declararunt, ne tamen in ritibus turbentur.

Felso Vaijar, Thomas Borzan, Tyaha Ioan.

Kerpenyet, Gabr. Popa sacerdos valachicus, Thodoran Toyer.

Poiana, Flore Lucaș, Toader Farha.

Călugări, Mihaiu Marta.

Sohodol, Ioan Bărta.

Colești, Petru Monia și Ștefan Monia.

Săliște, Mihaiu Telva.

Criștior, Daniil Tomșa și Vasile Duma au reversal, că atât ei, cât și mandatarii lor se supun episcopului.

Lehecenii. — Aici notarul protocolului face adnotațiunea, că pentru aceea se prezentează atât de puțini deputați, căci cu o cale dela datornici se execvează și contribuția restantă.

Spanatul de jos.

Rieni, Teodor Cioliah.

Briheni, Gheorghe Magh, Toma Flore.

Zăvoieni, Mihaiu Iencet.

Ghigheșeni, Mihaiu Nica, Gavriil Nichita.

Voieni, Christian Cohaș.

Șteiu, Ioan Bogle, Ioan Perle.

Șeghești, Tripon Torpa, preot, Ilie Petriș și Ioan Petriș.

Câmpeni de jos, Ioan Dușe, Toader Ghieș și Ioan Petraică.

Câmpeni de sus, preotul Gheorghe Popa, Flore Dalia, pro-

Pojana, Lucas Flora, Farha Toyer.

Kaluger, Mihael Marta.

Szohodol, Ioan Berta.

Kolest, Petrus Monya et Steph. Monya.

Szelistye, Michael Telva.

Kristyor, Daniel Tomsa et Ladislaus Duma, suarum Communitatum et Pagorum Deputati et omnes in litteris Plenipotentialibus sub B) contenti pariter semet tam suo, quam suorum Principalium... in Spiritualibus se submittunt Romano Catholico Eppo, tantum ut suis in ritibus, prout tempore Benkovicsiano erant, conserventur.

Lehecseny. NB. ideo tam pauci locorum deputati comparuerunt, quia actu pro quanto Contributionali exequantur.

Spanatus inferior.

Rien, Teodor Csuliah.

Pehilenien (?), Georg Magh, Thomas Flora.

Zavojen, Mihael Iencset.

Gigisen, Michael Nyika, Gabriel Nichita et Christianus Kohas.

Stej, Ioan Boglye et Ioan Perle.

Segest, Tripontus Torpa sacerdos, Elias Petris et Ioan Petris deputati etiam se subdiderunt Eppo Varadiensis Catholico in ritu tamen suo Valachico ne turbentur.

Also-Kimpan, Dusa Ioannes, Gies Toyer et Petraika Ioan.

Felső-Kimpan, Georg Popa sacerdos gr. ritus et Districtus Bele,

topopul districtului Beliu, Demetriu Bestire protopop și Simeon Bodea v.-arhidiacon.

Șeghiștele, Ieremie Șomoghi, Ieremie Gudola, și Laurențiu (Flore) Dronca.

Fonațe, Elie Nica, Gavril Achim, Ioan Achim, preotul Samuil Popa și Dumitru Dragașel.

Herșești, Ioan Mornea, Gavril Bogdan, Vasile Petran.

In 25 Faur. Spanatul Lauren-Gavra alias Nica.

Drăgănești, șpanul Teodor Gavra, Pantya Pasc, Cic Gheorghe, Berce Dumitru — au adus plenipotențe pentru ei și pentru satele următoare. Tot atunci episcopul din Arad a propus ca deputații să fie întrebați, că vreau unirea, adevă să fie catolici, cece comisia n'a admis, ținându-se strict de instrucția primită.

Băleșeni, Peș Urs, Ordas Iuon, Crăciun Sim. și Barha Ioan.

Șebiș, Petru Pinte, Ioan Dușe, Alexă Vaida, Purece Mihaiu.

Laurentius Dalya, Demetrius Besstire protopopa et Simeon Bogye V-arhidiaconus.

Segestyel, Ieremias Somogy, Ieremias Gudola et Laurentius Dronka.

Fonács, Elias Nyika, Gabriel Achim, Ioannes Achim, Samuel Popa, parochus et Demetrius Dragosel.

Hersest, Ioan Mornya, Gabriel Bogdan et Ladislaus Petrany cum productis sub C) plenipotentialibus comparantes Locorum et Communitatum suarum deputati declarant se uno ore tam suo, quam Principalium suorum nomine, quod velint ab Eppo Varadiensi Romano Catholico dependere et ut erant sub Benkovits ita etiam ulterius manere.

Dies 25-ta praescripti mensis; continuatur eadem Commissio.

E Spanatu Lauren Gavra alias Nyika. Ex Possessione Draganest. Spanus Theodor Gavra, Pantya Pask, Czik Gyorgy, Bercse Demeter producerunt certas litteras plenipotenciales sub litt D. medio praescripti Spani exhibitas, tam huius, quam reliquorum locorum subsequentium nomine concinnatos, vi cuius tam iidem, quam et reliquorum Locorum Plenipotentiarum suo suorumque Principalium nomine declarant se velle in Spiritualibus ab Eppo Varadiensi Romano Catholico dependere.

NB. Occasione cuius Dnus Vladica Aradiensis talem interposuit protestationem ut Locorum Deputati super eo etiam interrogentur, an velint unionem amplecti et ut idem interpretatus est Catholici fieri, quod tamquam ut benignis Decretis contrarium exmissum est, sed in conformitate a quonam velint dependere, interrogati sunt.

Beleseny, Pecz Urs, Ordas Iuon, Karacson, Szimeon et Barha Ioannes.

Sebess, Pintye Peter, Duse Ioan, Vajda Alexa, Purecse Mihály. Ex Possessione Lelesz, Nyistor György, Mikle Flora, Stancs Toyer, Pintye Ioannes.

Leles, Gheorghe Nistor, Flore Micle, Toader Stanciu, Iona Pinte.

Buntești, Balla Marian, Hoge Vesa, Greț (Creț) Dumitru și Balla Ioan.

Săud, Bonde Demetriu, Sapota Ioan, Petre Vasilie.

Poienii de jos, Feneșan Georg, Arad Lup.

Poienii de sus, Corb Toma, Gaic Flore, Horsa Simeon, Țapoș Crăciun și Corb Ignat.

Cociuba, Coroban Ioan, Balia Nicoară și Buibaș Mihaiu.

Gurani, Nistor Ioan, Corb Crăciun, Liga Iuon și Lucuz Toader.

Petros, Toma Petre.

Chișcău, Tomuț Mihoc, Bătăcuț, Sărac, Petran, Manga Mihaiu, Costa Simeon.

Măgură, Ciuma Mihaiu, Chera Nicoară, Măteșel Iuon.

Valea neagră de sus, Chira Ioan, Bercia Mihaiu.

Brădet, Nica Mihoc, Pule Ioan, Pelle Gheorghe, Pelle Toma.

Broști, Popa Georgiu, Nicoruța Marian.

Valea neagră de jos, Iosif Chirta, Avram Toda, Mihaiu Chirta, Petru Onica.

Dumbrăveni, Ioan Ilica, Ciobotă Vese, Talabur Petre, Mihăluc Pantea.

Buntyest, Balla Marian, Hoge Vesze, Grecz Demeter et Balla Iuon Szod, Borgye Demeter, Szopota Ioan, Petre Vaszilie, promissi omnes tam suo quam Principalium Suorum nomine semet Eppo Varadiensi Catholico pariter in Spiritualibus submiserunt.

Alsó Poyen, Fenesan Georg, Arad Lupus.

Felső Poyen, Korb Thoma, Gajk Flora, Horsa Simon, Czapos Karácson et Korb Ignat.

Kocsuba, Koroban Ioann, Ballia Mikora et Bujbas Mihaiu.

Gurány, Mihály et Iuon, Nyisztor Ioann, Korb Karácson, Liga Iuon, et Lukuz Toyer.

Petrosz, Thoma Péter deputati etiam declarant se submissuros in Spiritualibus Eppo Varadiensi; tantum in ritibus suis non turbentur.

Kiskok, Thomucz Mihoc, Balakucz, Szarak, Petran, Manga Mihály, Koszta Simon.

Magura, Csuma Mihaly, Kera Nikola, Matyasel Iuon.

F. Valeanyagra, Kira Ioan, Bercsa Mihály.

Bragyet, Nyika Mihoc, Pulye Iuon, Pelle Georg., Pelle Toma.

Brost, Popa Georg et Nikomecz Maria.

Alsó Valeanyágra, Kirta Iosif, Abraham Toda, Kirta Mihály, Onika Péter.

Dombrovány, Ilika Ioan, Csobota Vesze, Talabur Péter, Mihăluc Pántya.

Sădrij, File Ionuț, File Iștoc, File Ioan și Lunčan Petre.

In 27. Șpanatul lui Petru Petrillă alias Roman.

Burda, Pruncuț Avram, Ioan Fășie, Ilie Mihăluț, Laurențiu (Flore) Farkaș și David Williga.

Pocioveliște, Simeon Drenc, Nicolau Hălbac, Urs Berez, Valentin Triff.

Cărbunari, Ieremie Magda, Petru Magda.

Budureasa, Gheorghe Laza, Gheorghe Nistor.

Saca, Filipp Jurca, Mihaiu Vaida, Ignat Costa, Toma Ciurdar.

Nimuești, Petru Lata, Filip Cuc și Teodor Nemce.

Curățele, Gavril Ganea, Avram Mozga, Thoma Nicolae, Nicolau Brașa și Ioan Costa.

Beinșele, Marian Setea, Gavril Nan, Gheorghe Simoia, Urs Dic și Petru Nan.

Cresuia, Gheorge Boca și Onul Vesa.

Beliște, Ioan Petruț, Ioana Siminic, Mihaiu Supina.

Talp, Teodor Pavel, Teodor Boldor.

Tilec (Telek), Teodor Hodești, Luca Nica, Ioan Mladin.

Szudrics, File Iancsi, File Iștoc, File János et Lunkán Péter, deputati plenipotentiarii, tam suo, quam Principalium suorum nominibus etiam semet Eppo Varadiensi Catholico quoad Iurisdictionem Spiritualem submiserunt, ita tamen, ne in ritu suo turbentur, sed ut tempore Benkovicsiano erant, conserventur.

Die 27 continuatur eadem commissio. Spanatus P. Petrilla alias Romany.

Ex possessione Burda, Prunkucz Avram, Ioannes Fassia, Elias Michelucz, Laurent Farkas et David Williga.

Pacsovelistye, Simon Drenk, Nicolaus Helbak, Ursus Berez, Valentinus Triff.

Karbonar, Ieremias Magda et Petrus Magda.

Budaratz, Georgius Laza et Georgius Nyisztor.

Szaka, Philippus Zsurka, Michail Vajda, Ignatius Koszta et Thomas Csordar.

Nemojest, Petrus Szata, Philippus Kuk et Theodor Nyomcse.

Kuraczel, Gabriel Ganya, Abraham Mozga, Thomas Miklós, Nicolaus Brasa et Ioannes Koszta.

Kis Belényes, Marianus Szetya, Gabriel Nan, Georg Szimoja, Ursus Dik et Petrus Nan.

Kreszuia, Georgius Boka et Onul Vesze.

Ex Possessione Belistye (?) Ioannes Petrucz, Ioannes Sziminik et Mihael Lupina.

Talp, Theodorus Pavel et Theodorus Boldor.

Telek, Theodor Hodest, Lukas Nika, et Ioann. Mladin.

Meziș, Mihaiu Dorț, Sarba Onac și Ioan Ardelean.

Partea de preste Crișul negru a șpanatului:

Fizeghi, Gheorghe Harda, Iuon Serb.

Totoreni, Indre Iuon, Petruț Andrei, Theodor Mleuge, Georgiu Tarcea.

Merac (?), Simion Vatiș și Ioan Iștoc.

Tărcăița, Mihaiu Nicodim.

Hencheriș, Petru Toffin, Toma Lup, Lup Mateș.

Bălăleni, Ioan Laza, Tripon Laza și Petru Bașa.

Lazuri, Teodor Hons, Ilie Vancea, Ilie Filip și Gros Onul.

Cusuiuș, Lup Candre, Pasca Maț, Ionatan Tueș, Gavril Buran, Ignat Grama, Abram Lucața.

Beiuș, Grigorie Zvorna, Mihaiu Matyusz, Mihaiu Uzoni, Gheorghe Cozma.

Febr. 28. Șpanatul lui Ioan Cherșa alias Ciunea.

Soim, Samuil Tripon, Cristian Bolga.

Sânmiclăuș, Pascu Pințe, Simeon Borza.

Mezes, Michael Dorz, Sarba Onak et Ioann. Ardilyan praescriptorum huic Spanatui ingremiatorum Locorum deputati Plenipotentiarii tam vigore praedictarum litterarum Plenipotentiarium medio Spani Petri Petrilla exhibitarum sub E) qua et viva voce eorum prolata se in Spiritualibus ab Eppo Varadiensi catholico dependere velle, tantum in ritu suo Orientali ne turbentur.

Ejusdem Spanatus Pars Trans Nigro Crysiana.

Fizegy, Georg. Handa et Szerb Iuon.

Totorény, Indre Iuon, Petruz Andre, Theodor Mleuge et Georgius Tarcsa.

Merach, Simon Vatyis et Joannes Istok.

Tarkoicza, Michael Nikodim.

Henkeres, Petrus Toffin, Thomas Lupp, et Luppus Matyes.

Balaleny, Ioannes Laza, Tripon Laza, et Petrus Basha.

Lazur, Theodor Hons, Elias Vancsa, Elias Filip, et Groz Onul.

Köszvényes, Lupus Kandre, Paschalis Macz, Ionatas Tues, Gabriel Buran, et Ignatius Grama, productas sub F) plenipotenciales per deputatum Abrahamum Lukutsza etiam se quoad Spiritualia Eppo Varadiensi Catholico submiserunt, tantum in ritibus suis non turbentur.

Oppidum quoque Belényes ex parte Valachica, medio Deputatorum suorum Gregorii Zvorna, substituti Iudicis Michaelis Matyusz, Michaelis Uzoni et Georgii Kozma eque ut promissa loca se in Spiritualibus subdidit.

Die 28-a Spanatus Ioannis Kersa, alias Csunye.

Ex Solyom, Samuel Tripon et Christianus Bolga.

Szent-Miklos, Paschalis Pincze, Simon Borza.

Urviniș, Puliac Chirilă, Ioan German și Mih. Vesa.

Josani-Forău, Teodor Sanci, Mihaiu Căciulă, Alexandru Berza și Avram Ionac.

Pocola, Teodor Avram, Ioan Avram, Petru Găvrută.

Feneriș, Ioan Folta, Nicolau Măcicaș și Ioan Bolcaș.

Petrani, Teodor Bota, Demetriu Sălăgian și Petru Stanci.

Presaca, Petru Horga, Teodor Sferle, Laurențiu Belle.

Sânmărtin, Ioan Laconța, Ioan Lasa, Petru Stoi, Petru Leuca.

Petroasă-Șoim, Ioan Voia, Petru Borz, Ștefan Dan.

Drăgoteni, Iona Barb, Toma Cărăbuș, Gavril Laza, Mihaiu Andreș.

Delani, Gheorghe Matica, Nicolae Ignat, Gavril Velici.

Meziad, Petru Pantea, Gheorghe Chernea, Ioan Bada, Nicolae Szabo.

Roșia, Ioan Cârlan, Nic. Osvath, Malița Mihaiu și Demetriu Petrasa.

Josani-Gurbești cu *Remetea*, Nicolau Oia, Ioan Bejan, Petru Matenița, Gavrilă. Matica, Simeon Merze.

Suhani, Ioan Ganea, Ioan Raț, Samuil Ungur, Mihaiu Mar.

Căbești, Ioan Herman, Samuil Lupu, Gavr. Bunța, Ioan Țaboc și Ioan Goitan.

Eorvényes, Pulyak Kirilla, Ioannes German et Mich. Vesze,

Gyoszan—Forro, Theodor Száncs, Michael Kucsula, Alexander Berza et Abraham Ionak, producunt medio Spani Ioannis Kersa sub lit. G). Plenipotentialibus tam vigore illarum quam et verbaliter factae declarationis se subdiderunt etiam Eppo Varadiensi. Catholico quod Spiritualia.

Pokola, Theodorus Abraham, Ioannes Avram et Petrus Gavrucza.

Feneres, Ioannes Folta, Nicolaus Macskás et Ioan. Bolkács.

Petrany, Theodor Bota, Dem. Szalasan ei Petrus Sztáncs.

Preszaka, Petrus Horga, Theodor Szverle, et Laurentius Belle.

Szent Márton, Ioan. Lakonza, I. Laza, Petrus Sztai, et Petrus Leoka, omnes ut praemissi etiam Eppo Varadiensi se submittunt.

Petrasz—Sollymos, Ioan Voja Petrus Borz et Stephan Dan.

Dragotyán, Ionas Barb, Thomas Karabos, Gabriel Laza et Mihael Andres.

Gyalan, Georgius Matyika, Nicolaus Ignat, et Gabriel Velics.

Meziad, Petrus Pantya, Georg Kernya, Ioan Bada, et Nic. Szabó.

Ex Rossia, Ioan Kirlan, Nic. Osvath, Malicza Mizally, et Demetrius Petrasza, etiam Eppo Varadiensi, se submittunt.

Gyoszan—Gurbest cum Remete, Nic. Oja, Ioan Bezsán, Petrus Matyeniza, Gabr. Matyika et Simon Merze.

Szohany, Ioann. Ganya, Ioannes Racz, Samuel Ungur et Michael Mar.

Kebest, Ioannes Herman, Samuel Lup, Gavriel Boncza, Ioan Czabok et Ioan Goitan.

Sohodol-Lazuri, Teodor Kaba, Gavr. Bradu, Lazar Lup.

Martie 11.

Săldăbaj cu *Seliște*, parohul Vasile Popa, Ioan Gruian, Gavril Mladit și Ioan Morgneș.

Aci episcopul de Arad protestează înaintea comisiei, căci a auzit, că oficialii dominiali ai episcopului ar fi amenințat poporul cu bătăi dacă va aderă episcopului arădan, însă întreat poporul, încă în auzul episcopului, a mărturisit, că de bunăvoie, nesilit de nimeni aderează episcopului latin; la ce episcopul din Arad, cu întreagă suita sa a părăsit comisia. După depărtarea episcopului din Arad, au aderat episcopului catolic, respective au primit unirea, următoarele sate, prin următorii deputați:

Suptac, Teodor Erdelyi, Toma Suto, Ignat Hergo și preotul Gavriil Popa.

Ursad, preotul Mihaiu Popa, Grigorie Mar, Georgiu Ianc și Mihaiu Mihoc.

Dumbrăvița de sus, preotul Ioan Popa, Ioan Igaș, Petru Pințe, Gavriil Miclăuș și Simeon Szilagy.

Szohodol—Lázur, Theodor Kabo, Gabriel Bredo et Lazarus Lupp, hi pariter omnes declararunt se etiam ab Eppo Varadiensi velle in Spiritualibus dependere ita tamen ut in ritibus suis non turbentur.

Die 11-ma Martii.

Szaldobagy cum Szelistye. Basilius Popa, Parochus, Ioannes Gruian, Gabriel Mlagyni et Morgnes János penes productas sub H) plenipotenciales declararunt se nomine scriptae Possessionis qua Plenipotentiarum velle in Spiritualibus ab Eppo Varadiensi, tantum in ritibus suis non turbentur.

Hic pariter Ds Vladica super eo protestatus est quod audivisset Dnales officiales Eppales, capitulares convocatis locorum Incolis eosdem minis et verberibus id disposuissent, ut nullo modo ab eodem dependeant, sed Eppo Varadiensi adhaereant, secus poenam non effugient, quod factum cum eidem displiceret, non velle ulterius Commissioni interesse, quibus dictis una cum suis adjunctis discessit; interrogati tamen, ipso adhuc in figura Commissionis constituto, locorum sequentium Incolae super praemissis uno Ore retulerunt se nemine cogente ad sequentia sponte et libere condescendisse. Absente Vladica.

Szeplak, Theodor Erdellye, Thomas Suto et Ignatus Hergo, Gabriel Popa sacerdos gr. ritus sub I.

Urszad, Popa Mihaly, parochus, Gregorius Mar, Georgius Iank, et Michael Mihok sub K.

Havas—Dombrovicza, Ioannes Popa, parochus, Ioan Igas, Petrus Pinczé, Gabriel Miklós et Simon Szilágyi, omnes nomine totius suae communitatis penes productas sub lit. I. K. L. plenipotentiarum Eppo Varadiensi se velle adhaerere, declararunt.

Căpâlna (?), Gavriil Vidican și Mihaiu Ban.

Chișhasa, preotul Gheorge Popa, Ioan Ciapău, Gheorghe Iancu, Teodor Vese și Ioan Clitan.

Cărăsdu, preotul Demetriu, apoi Demetriu Toma, Gavriil Sem, Ilie Țirhuș.

Peteagd, preotul Ioan, apoi Ioan Hoț, Filimon Todoran și Teodor Nistor.

Cociușa, preotul Teodor, Ioan Dehelean, Gheorghe Mlagyni alias Pecete.

Forosîgh, Laur. Moga și Cristian Lehene.

Dumbrăvicioară, Dumitru Andre și Mariu Dulău.

Lupoai, Ioan Vidican, Gavriil Lupșa și Mihaiu Dulău.

Hodțsa, Tripon Gale, jude.

Berecheni, Petru Pop, arhidiaconul districtului Salonta și paroh local, Urs Marcus, Ioan Sem, Petru Mărincaș și Ioan Pap.

Șavaieu, preotul Gavriil, Ioan Szabó, Nicolau Lucuța și Cristian Creț.

Sântandraș, Ioan Magyar, Gabriel, Ilie Nagi, Gheorghe Torc, Ignat Sörgan, Gavril Pitu și Lunca Anca.

Kapolna: Gabriel Vidikán et Michael Ban.

Kisháza, Georgius Popa parochus, Ioan Csapó, Georgius Iancu, Theodor Vesze et Ioannes Cliton.

Karaszó, Demetrius Popa, parochus, Demetrius Thoma, Gabriel Szem, Elias Czirhás.

Petegd, Ioannes Popa parochus, Ioan. Hotz, Philemon Todoran et Teodor Nyisztor.

Kocsuba, Theodor Popa parochus, Ioan Dehelan, Georgius Mlagyni alias Pecsetye, productis sub M. N. O. P. Q. litteris plenipotentialibus ad tenorem illarum declararunt se suosque Principales in Spiritualibus velle dependere ab Epopo Varadiensis Romano-Catholico, ita tamen, ut in ritibus suis non turbentur.

Forroszegh, Laurentius Moga et Christianus Lehene.

Kis-Dombrovicza, Demetrius Andre et Marius Dulo.

Farkas Patak: Ioannes Vidikán, Gabriel Lupsa, et Michael Dulo.

Hodos, Tripontius Gale, iudex, exiguus Locus; productis sub S. T. U. lit. plenipotentialibus etiam ut immediate premissa loca se Epopo Varadiensis sub iisdem conditionibus submitunt.

Barakony, Petrus Pap archidiaconus districtus Salontaiensis et loci Parochus, Ursus Markus, Ioannes Szem, Petrus Marinkas et Pop Ioannes.

Sálly, Gabriel Popa Parochus, Joannes Szabó, Nicolaus Lekencze et Christian Kretz, etiam vigore litterarum Plenipotentiarium sub V et X, exhibitae, declararunt se velle ab Epopo Varadiensis dependere, quoad Spiritualia.

Szent András, Ioannes Magyar, Gabriel, Elias Nagi, Tork György, Ignat Szorgan, Gabriel Pitus et Lucas Anka penes productas sub Y. ple-

Alpare, Găvril Petruș, Petru Kis, Ioan Berbecse, Grigorie Urs, Ioan Ștefu, Mihaiu Beleş.

Bicaci, Ioan Oltean, Gheorghe Oltean, Teodor Bara, Nicolau Bejan.

Nagykér, Popa Triff, paroh, Gavriil Sorba, Nicolau Szöke et Elie Pop.

Martie 12.

Socaci, Vasile Poală, Filip Bostan și Petru Nan.

Maros (?), Ioan Ungur, Laur. Steff și Petru Moț.

Rogoz și Siad, Elie Berce, Antoniu Zbertye, Nicolae Katona, Ieremie Lucuța.

Ocuriș, Petru Pater, Georgiu Turcuș, Gregoriu Boglea, Teodor Nistor.

Tăgădău cu Cămănești, Petru Matias, Urs Reghiș, Elia Mihoc, Ioan Lupaș și Gheorghe Șandor.

Călacea, Lazar Matias și Gheorghe Matias.

Agris cu Botfia, Ioan Popa, Luca Laza, Gheorghe Costa și Elie Cuc.

Ciontahaza cu Boghiu.

Valani cu Poclusa, Ioan Bodean, Simeon Popa, Paul Pașca, Simeon Filip și Samuil Laza.

Örvényes, Simeon Nicodim și Luca Mihoc cu Klit.

nipotiales etiam adhaeserunt Eppo Varadiensi, tantum in ritibus suis non turbentur.

Alpár, Gabriel Petrus, Petrus Kis, Ioan Berbecse, Gregor Ursus, Ioannes Steffo, Michail Beles, Episcopo pariter Varadiensi semet cum suis principalibus submiserunt, uti earum sub Z plenipotiales testantur.

Nagykér, Popa Triff parochus, Gabriel Sorba, Nicolaus Szöke et Elias Pop juxta Lit sub B.B. productas etiam Eppo Varadiensi adhaerent.

Die 12-ma.

Ex possessione Szokács, Basilius Pola, Philippus Bosztan et Petrus Nan. Maros, Ioannes Ungur, Laurent. Steff et Petrus Mocz.

Rogoz et Siád, Elias Bercse, Antonius Zbertye, Nicolaus Katona et Ieremias Lukucza.

Ökrös, Petrus Pater, Gregorius Boglya, et Theodor Nyisztor.

Tagado cum Koimonyeste, Petrus Mátyás, Ursus Regyes, Elias Mihoc, Ioannes Lupas et Georg Sándor.

Kalácsa, Lazarus Matyás et Georg Mátyás.

Agris cu Botfej, Ioannes Popa, Lucas Laza, Georgius Koszta et Elias Kuk.

Csontaház cum Bogy.

Valany et Boklosa, Ioan. Bogyán, Simeon Popa, Paulus Paska, Simeon Filip et Samuel Laza.

Örvényes, Simeon Nikodim et Lukas Mihoc cum Klit.

Craiva cu *Chișlaca*, Danil Groza, Ignat Bistran, Paul Olar. *Hagymás* (Hăghimaș), Ioan Gal, Elie Tiha și Laur. Paul. *Arhos* cu *Nyermed*, Basiliu Pasca, Iancu Bociort, Gheorghe Tocoian, Petru Țota.

Toplița și *Carand*, Țola Ianc, Ioan Olar, Gavrilă Rus, Demetriu Bențe.

Siĕ, Damian Farkaș, Gheorghe Prestan și Chr. Moș.

Groși și *Bărzești*, Ioan Tremce, Ioan Truș, Petru Frusina, Laur. Marta, Flore Farcuța, Flore Costuș și Gheorghe Donuș.

Beliu, Cărăbuș Ioan, Ign. Hălmăgian, Ioan Czukor, Mărian Căboșgan, Ioan Mladin.

Toplița-Carand, au fost de față preotul Ioan Popa, din *Nyermed* iarăș preot Ioan, din *Craiva* preotul Chirillă.

* * *

Iată deci, că scutițele date preoților și poporului român din Bihor de episcopul Okolicsányi, au avut cel mai bun efect. Românii de pe Luncă, Barcău și Bistra primesc unirea în 1736, iar cei din jurul Beiușului, Vașcăului, Popmezeului și a câmpiei Orășii în 1737.

Astfel ni-se pare, că putem constată, că da, „asertul lui Forgach se cuprinde“ în hârtile oficioase ale comisiei din 1737, și că nu este „numai o părere individuală a lui Forgach, care a crezut, că 147 sate s'au unit în 1737“. „Cifra respectabilă“ de 147 de sate unite, nu o „reclamă numai partida catolică“, ci adevărul istoric; documentele strigă, că acele au fost unite.

Krajova cum Kislaka, Daniel Groza, Ignat, Bisztran et Paulus Olar. Hagymás, Ioannes Gal, Elias Cziha et Laurentius Paul.

Arhos cum Nyermed, Basilius Pasca, Ianc Bocsort, Georg. Thokojan et Petrus Czota.

Toplicza c. Káránd. Czola Ianc, Ioannes Olar, Gabriel Ruzs et Demetrius Bencze.

Szek, Damianus Farkas, Georgius Prestan et Chr. Mocz.

Gros c. Barzest, Ioannes Tremcse, Ioan Trucz, Petrus Frusina, Laur. Marta, Laur. Farkucz, Laur. Kosztucz et Georgius Donucz.

Ex Bell, Karabucz Ioan. Ign. Halmagan, Ioan Czukor, Marian Kabosgan et Ioannes Mlagyin, qua praescriptor locorum Plenipotentiaris penes productas sub C. C. plenipotenciales pariformiter semet declararunt tam suo, quam Principalium nomine ab Eppo Varadiensi Catholico dependere in Spiritualibus, tantum in ritibus non turbentur.

Ex Karand et Toplicza, Popa Ioan, Nyermediensis Popa Ioan et Kraiovensis Popa Kirilla, Parochi, personaliter coram Commissione constituti etiam se Eppo Varadiensi submiserunt.

Occasione hacce Dnus Provisor Bellenyesiensis.

Deci să încetăm „să fim cu ochii în patru când ne răzimăm pe documente venite numai din o parte“ — înțelegem cea catolică —, ci mai bine să căutăm documentele, și vom vedea, că nu „din cer a picat atâta amar de popor“, ci unirea aceuia a avut motive destule.¹⁾

Aș fi dorit să fac puțină statistică, să sațiez dorul Dlui Gruia, însă mi-a fost peste putință. Prin 1909 și 1910 am dat de ceva date statistice în arhivul cottului Bihor. Se începeau cu anul 1719, cuprinzând anii până la 1739. Am cercat, să le aflu, dar azi, fiind arhivul din nou aranjat, nu le-am mai aflat; așa se vede le-au aruncat în foc. Mai sunt unele coale, cuprinzând conscrierea nemeșilor și a slugilor din comunele cottului Bihor. Cu ocașiune binevenită le voiu studia.

Până atunci fie convins Dl Gruia, autorul articolelor din „R. T.“ că în 1737, afară de 42 comune, Bihorul întreg a trecut la sf. Unire.

ȘTEFAN TĂȘIEDAN.

O nouă contribuție la chestiunea sfintei case din Loreto*).

Mai anul trecut, când în legătură cu o mică broșură („Sfânta casă din Loreto“) a păr. Dr. Victor Bojor din Gherla, spuneam în această revistă (An. II. p. 284—5), că transportarea miraculoasă a casei loretane este numai „o tradiție pie despre care se poate simți și altfel decum simțiă păr. Bojor“, mulți au găsit, că am fi comis o impietate față de acest sfânt loc de peregrinaj.

Nime n'a venit în publicitate cu această învinuire, și de aceea nici noi n'am mai stăruiat atunci asupra celor ce afirmasem. Dar dupăce în literatura teologică universală chestia continuă a fi ținută la suprafață, am crezut că e bine să informăm despre starea chestiunii și pe cititorii acestei reviste. O facem în cele ce urmează.

Legenda despre casa din Nazaret a Preacaratei Fecioare, care — pentru ca să nu fie profanată de păgâni — ar fi fost

¹⁾ Aserțiunile puse între „“ sunt ale autorului articolelor din „Rev. Teol.“, anul 1908, nr. 4. pag. 158 și 159.

*) *Georg Hüffer*, Loreto, eine geschichtskritische Untersuchung der Frage des heiligen Hauses. I. p. 288. Münster i. W. 1913.

mutată de îngerii pe malul frumos al Adriaticei, s'a născut cătră sfârșitul veacului al XV-lea. De atunci încoace, evlavia datorită înaltei taine a întrupării Domnului a făcut ca umila casă din Loreto să fie împodobită cu cele mai splendide opere de artă, iar din partea Papilor să fie inzestrată cu privilegii deosebite. Cele mai alese condeie au sărit întru apărarea legendei împotriva atacurilor înteleșite ce se urmau încă pe prin veacul al XVI-lea, așa că în tabera catolică se părea că amușise în sfârșit orice nedumerire privitor la temeiul istoric al legendei. În 1894 s'a serbat, între mari solemnități, chiar și jubileul de 600 de ani al transferării miraculoase.

Cu începerea veacului al XX-lea chestiunea ia însă altă față. Temeiurile istorice ale legendei încep să fie de nou discutate și bărbați de știință ca iezuitul *Grisar*, barnabitul *de Feis* din Florența și *Chevalier* se pronunță pe baza documentelor istorice cu toată hotărîrea împotriva lor. Legenda și-a găsit însă și de astădată un număr însemnat de apărători, așa că până în timpul din urmă catolicii erau împărțiți pe tema aceasta în două tabere aproape egale.

Ajunsă în acest stadiu, era firesc că chestiunea casei din Loreto să continue a preocupa lumea științifică, care așteptă cu nerăbdare să vină în sfârșit cineva care să spună cu toată competența cuvântul din urmă.

De acum, se pare că nu trebuie să mai așteptăm. Revistele germane ne vestesc că, după cât se poate spune omenește, cuvântul așteptat s'a rostit deja. E vorbă de lucrarea din urmă a istoricului Gheorghe *Hüffer* apărută anul acesta sub titlul: „Loreto, eine geschichtskritische Untersuchung der Frage des heiligen Hauses“.

În lucrarea sa, *Hüffer* arată înainte de toate, că axiopiștia celor mai vechi documente dela sfârșitul veacului al XV-lea (Teramano) și dela începutul celui de-al XVI-lea (Angelita), referitoare la legenda loretană, este radical compromisă prin multele greșeli și neadevăruri patente ce cuprind. Mai ales afirmarea că icoana în lemn a Madonei ar fi o lucrare a sf. evangelist Luca este cu totul neîntemeiată, deoarece e mai presus de orice discuție că ea este o sculptură, destul de dură, apusană, din veacul al XIII-lea. Dar nici documentele și scrisorile papale nu oferă vre-un dat pozitiv pe care să se poate sprijini măcar existența legendei, căci de faptul transferării miraculoase a sfintei case, nici nu se poate face pomenire pe baza

lor. Ba chiar dimpotrivă. Se găsește un document din 1194 care dovedește absoluta lipsă de temei istoric a legendei de mai târziu. Acest document pomenește adecă deja în 1194, deci cu nu mai puțin ca un veac înainte de anul 1294, în care dupăcum spune legenda s'ar fi transportat sfânta casă —, aceeaș biserică a Preacuratei din Loreto, care e pomenită și în documentele de prin veacurile XIV și XV. Documentul acesta precum și mai multe decise judecătorești de prin anii 1315 și 1318 prezintă biserica din chestie ca un mic, dar foarte vechiu și bine cercetat loc de peregrinaj, care, prin darurile însemnate ce i-se ofereau, ajunse să fie pentru stăpânul ei de pe vremuri (episcopul, mănăstirea, ori domnul de pământ) de o valoare tot mai mare. În decursul turburărilor gibeline din veacul al XIV-lea, biserica a fost călcată în mai multe rânduri, chiar din partea Recanatensilor, pe a căror teritor se găseă. Despre pedepsele, ce s'au croit pe urma acestor devastări, avem documente autentice, și Hüffer scoate și din micimea acestor pedepse în raport cu alte pedepse din această vreme, un argument puternic împotriva tezei, că pe atunci există deja legenda, respective că se cunoșteă deja faptul transferării miraculoase.

Față cu aceste argumente hotăritoare, cumpănesc foarte puțin indulgențele papale cari în decursul vremii erau legate tot mai bogate de cercetarea sf. lăcaș din Loreto, căci ele deoparte nu întrec măsura indulgențelor obișnuite la alte locuri de peregrinaj de aceeaș vechime, și de altă parte în ele nu se face nici cea mai mică aluziune la minunea transportării sfintei case. Ba, încă și în 1470 se pomenește într'o bullă a lui Paul II numai despre legenda transportării *icoanei* Preacuratei Fecioare. Puterea argumentelor istorice, invocate de Hüffer cu un simț critic extraordinar, nu o poate slăbi nici împrejurarea, că sfânta casă din Loreto e lipsită de fundament propriu zis, deoarece aceasta o are comun cu alte edificii ridicate pe teren pietros (tuf). Acelaș lucru trebuie să se spună și despre biserica ce s'a ridicat, încă de prin anii 1400, deasupra sf. case, pentrucă se poate dovedi, că suprazidiri de această natură s'au mai făcut și în alte părți.

Aceste sunt cadrele în cari se prezintă chestiunea sfintei case din Loreto în lumina celor mai noue cercetări istorice. Ele într'adevăr sunt atât de hotăritoare, încât abia se va mai puteă găsi cineva care să susțină părerea, că legenda

mutării miraculoase ar avea un simbul istoric. Și aceasta mai ales după ce va ieși și al doilea volum din opera lui Hüffer, în care se va lămurii definitiv originea și simbul acesteia legende. Cu toate acestea, Loreto — după cum spuneam și anul trecut — a fost, este și va rămâne: unul din cele mai însemnate și mai cercetate locuri de pelerinaj ale Bisericii creștine.

Dr. ALEXANDRU RUSU.

INSEMNAȚI.

Întâiul congres euharistic al preoților adoratori. Din Roma ne-a sosit și acum prima strigare a trîmbiței de alarmă. San Giovanni in Laterano, maiestrua catedrală a papilor, San Pietro in Vaticano, splendida lor reședință ne sunt trîmbițașii. Sub vastele lor cupole, cuprinși între șiruirea de marmură a superbelor colonade cei peste 2000 de preoți adoratori italieni, urmați de vre-o 50,000 de credincioși și de o mulțime de episcopi și cardinali au sărbătorit trei zile de arduinul triumful sfintei Euharistii.

Manifestațiile grandioase între cari s'a desfășurat această întâie reînprospetare a Duminicii Floriilor, formează una dintre cele mai falnice glorii ale poporului italian.

Deschiderea congresului ¹⁾ avu loc în ziua de 9 Sept. n. Președintele efectiv La Fontaine pronunță discursul de deschidere, luându-și de text „invitatoriul“ sărbătoarei Corpus Domini: „Să ne închinăm împăratului Hristos, stăpânitor peste neamuri...“ Apoi îndată se formează procesiunea cu sfânta Cuminecătură. Merg înainte cei din congregația Preasfântului Sacrament; urmează în diferite costume, cari reamintesc biserica din catacombe: pagii Euharistiei, cu pompă bogată de flamure și prapori; apoi opt sute de preoți în alb, cu făclii în mână și îndată după ei un număr mare de canonici și episcopi. Sfintele taine le poartă cardinalul Ferrata, încunjurat de preoții din Roma și de copiii din „Collegium Tarsicii“ în tunică romană, urmați de o masă compactă de peste o mie de preoți în negru și de zecile de mii de pelerini și credincioși mireni. Apoi se recitează în fața Euharistiei tot actul

¹⁾ Cf. Annali dei sacerdoti adoratori, anno XIX. N. 10, 1 Ottobre 1913, pag. 413 ecc.

de consacrare a preoților adoratori, compus anume de Sfinția Sa Papa: „Ad augustum Eucharistiae sacramentum Pii X. P. M. precatio“ și cu binecuvântarea Sanctissimului se încheie ședința de deschidere.

Mai importante însă au fost ședințele din 10 și 11 Septembrie, în cari s'au discutat o mulțime de teme de actualitate, despre cultul euharistic și despre împărtașirea deasă ori chiar zilnică. Se decide între altele lărgirea așa numitelor zile euharistice; promovarea congregațiilor: „Reuniunea pentru cuminecarea pruncilor,“ „Reuniunea micilor apostoli ai cuminecării dese“, asociațiile Luiginilor, ale Pagilor și ale oratoriilor festive. Se stabilesc normele de urmat în congresele euharistice diecezane, cari au să se țină an de an în toate diecezele Italiei și pentru cari în fiecare dieceză are să se stabilească un comitet central permanent și cel puțin la trei ani odată are să se celebreze congresul euharistic național cu cea mai mare splendoare. Se impune în toate parohiile din Italia oara de adorație lunară, la care va lua parte și poporul. Se hotărăște, ca în toate orașele din Italia să se formeze agenturi de ale asociației pentru adorarea nocturnă alui Isus Hristos în sf. Cuminecătură.

O, ce viață nu vedem noi din lucrurile aceste, că este în sinul bisericii italiene și cât suntem noi de departe de ea.

Punctul culminat însă al congresului a fost oara de adorație din după amiaza zilei de 11 Septembrie n. Erau la vre-o 60,000 de persoane, preoți și mireni, episcopi și cardinali, monsignori și cucernici călugări adânciți în rugăciune sfântă înaintea chivotului din San Pietro. La sfârșit un nou cortej euharistic, urmat de binecuvântarea cu sfintele taine dată de cardinalul Rampolla și apoi audiența la Papa.

Entuziasmul eră la culme, îndestulirea se cetea pe fețele tuturor și din toate inimile se desrobiă un imn de mărire, un imn de adorare, un imn de adâncă mângăere, imnul Euharistiei.

Dr. Ioan Coltor.

CRONICĂ.

Ce-i cu revizuirea bullei odioase? In „Cronica“ numărului trecut al acestei reviste, la locul unde se încrestă consacrarea noului episcop de Hajdudorogh, s'a făcut și următoarea reflexie: „Noi știm, că Roma și guvernul a promis re-

vizuirea bullei, și așteptăm și cerem ca ea să se facă. Hajdudorogul își are acum episcopul său, nu mai este deci nici o piedecă, ca tratativele să se pornească fără amânare. Arhieriei noastre nu ne îndoim își vor ști face datorința“.

Dela sfințirea și instalarea episcopului Miklós s'au scurs trei săptămâni întregi. Presa românească, și la spatele ei toți credincioșii Bisericii române greco-catolice de trei săptămâni întregi, așteaptă acum, ziuă de ziuă, vestea că s'au început deja tratativele revizuirii..

Și nu se aude nimic.

Privirile întregii obștei române au fost ațintite în această vreme spre tronurile arhieresti ale Bisericii noastre, de unde singur poate porni aceasta mișcare, dacă vrem — **precum vrem** —, s'o purtăm cu șanse de izbândă.

Din mijlocul mulțimii priveam și noi spre înălțime. Dar atmosfera din jurul acestor tronuri ni-s'a părut — pentruce să n'o spunem? — în toată vremea aceasta neschimbată, și din cale afară prea rece. Mărturisim cu mâna pe inimă, că pe barometrul înălțimilor, de unde așteptăm un gest de mângâiere, care să poată justifica, măcar în adâncul conștiinții, strigătul nostru de bucurie de estă primăvară „Sus inimile“, n'am putut surprinde încă nici-o schimbare.

Noi știm însă, că aceasta nu poate să fie decât înșelăciune optică. Avem toată încrederea în Arhieriei noastre, și de aceea un singur moment nu ne putem îndoii, că în taină nu s'ar lucră deja din greu pentru ideea revizuirii. Și totuși nu suntem mulțumiți. Și nu suntem mulțumiți, pentrucă am vreă să ni-se spună și nouă măcar o singură vorbă, am vreă să surprindem măcar un singur gest, din care să putem nutri și pe mai departe „nădejdea noastră de mai bine“. Avem mare lipsă de aceasta!

Cu umilință ne rugăm deci, să se facă puțină lumină. Cerem aceasta, pentrucă știm că ni-se poate da și... pentrucă avem dreptul s'o cerem. Și lumina va trebui să se facă, pentrucă nu poate fi în interesul nimănui să stăm în întunec.

...Cei ce stau în fruntea comisiei de cincizeci a meetingului nostru din Alba-Iulia, nu cred oare și ei că ar fi oportun să se mai facă o mică întrunire!? Mai știi, de nu s'ar face lumină printr'înșa!

Redacția.

Ἰησοῦσίνου. Cartea rusască a călugărului Ilarion „*Pe munții Caucazului*“ tipărită în ediția a 3-a de laura din Kiev și tractând unele noi teorii mistice despre „legătura intimă a sufletelor cu Domnul“, a avut nenorocitul dar, să provoace o nouă shismă, din ce în ce mai amenințătoare, în sinul bisericii moscovite și pe tot mai umilitele vârfuri ale muntelui Atos.

Patriarul ecumenic condamnă cu multă vehemență propozițiile eretice din doctrina aceasta proaspetă; cuvintele lui însă avură un slab resunet în inimile celor cuprinși de învățătura *iesuanilor*, cari susțin, că

„În numele lui Isus, când îl invoacă credincioșii este de față însuș Unul născut, întrupat pentru mântuirea noastră... Numele Domnului Isus Hristos este el însuș, preadulcele nostru Răscumpărător, D. N. Isus Hristos, cu toate proprietățile, atributele și perfecțiunile sale dumnezeiești și infinite...¹⁾”

Confundând numele lui Isus cu însaș natura sa divină; uitând, că pe cât de nimerit ar fi un nume dat lui Dumnezeu, acesta nicicând nu poate să-i exprime pe deantregul natura, fiind aceasta necuprinsă de mintea noastră, care însă pătrunde deplin conceptul exprimat de un nume; nechibzuind cu temeieri teologice consecințele înspăimântătoare, la cari împing principiile lor: de a necezită un fel de continuă reîntrupare a Fiului lui Dumnezeu pe buzele celor ce îi șoptesc numele; iesuanii au pătruns prin mănăstiri de călugări și de călugărițe, au cuprins sufletele multor preoți și în felul acesta au ajuns să scormonească un foc în biserica ortodoxă, a cărui vâpae noi nu credem, că o va mai putea stânge nici mitra din Bizanț, nici cârjile arhieresti ale sfântului sinod din Petersburg și nici chiar forța brutală ale marinariilor muscălești, venită să scoată cu sila din chiliuțele devenite martore de certe și de dujmăanii sgomotoase, monahi simpli și egumeni periculoși pe sfântul munte.

Ioachim III și succesorul său German stigmatizară noua erezie cu vorbele de „nebună, impie, deșartă, blasfemă, și ereticală“, dar cuvintele lor au căzut ca un oleu pe flacări, cu atât mai vârtos, că în restimpul acesta au trecut pe partea iesuanilor o mulțime de profesori de teologie și de universitate și între ei unele figuri foarte populare între ortodocși și unul dintre cei mai erudiți vlădici.²⁾

1) Cfr. Roma e l'Oriente. — Vol. VI, fasc. 32—33, Luglio-Agosto 1913.

2) Cfr. loc cit. pag. 185.

Toate aparențele conchid la apropierea unei catastrofe religioase în biserica neunită. Pe muntele Atos s'a voit să se facă liniște, dar pacea a întârziat să vină. Viscolul nemulțămirii s'a mărit, când au început a se accentua în cercurile ierarhice lipsa urgentă a întrebuintării anatemei, ca mijloc de represiune.

Luntrița bisericii ortodoxe svânturată de ape mari trosnește din închieturi și furtuna i-a frânt deja de mult nădejdea unei apropieri de țarmuri; ea pribegește prin necuprinsul valurilor, fiindcă — ea nu are cârmaci. (ic).

Cărți și reviste.

Di *Ioan Georgescu* retipărește din »Transilvania« frumusețelul său studiu comemorativ *Emiliu Viciu, Pedagogul și opera sa*. Sunt câteva pagini de istorie culturală contemporană, strânsă în schițarea din fuga condeului a vieții unui om și în aprecierea după vrednicie a operei acestuia »Chestiunea educațiunii.«

S'a scurs un an dela adurmirea în Domnul a celui mai cucernic profesor al școlilor Blajului, care cuprindea în ochii săi schinteitori, în fruntea sa lată și pururea senină, în graiul, în umbletul și în tot întregul său, cea mai credincioasă pilduire a unui adevărat dascăl românesc sfințit grijei elevilor săi. Părintele Emiliu s'a strecurat printre noi ca o umbră sfioasă, care știă să-și ascundă cu o rară modestie, flacăra cea mare, ce-i colcăia în suflet. Și astfel i-a succes pe deplin să se furișeze nebăgat în seamă spre alte lumi, ca clipirea unei scânteii rupte din soare și neînțelese în negura umedă a nopților noastre.

Abia s'a scurs un an dela stângerea acestei candelă tănuite sub obroc și iată, că de nime nu știm să spunem lucruri atât de minunate, de nime nu ne apropiem cu atâta sfințenie, despre nime nu suntem în stare să scriem atât de luminoase rânduri, ca și despre acest neprețuit Emiliu Viciu.

Parte din aceste luminoase rânduri face studiul Dlui Georgescu, împărțit în două subdivizii, mai caldă și mai atrăgătoare una, cea mai scurtă: »*Omul*,« mai amănunțită și mai lungușoară a doua »*Opera*.«

Emiliu Viciu ni-se prezintă în adevărata sa înfățișare. Este el. Îl cunoaștem de departe și de pe port și de pe vorbă. Aceeaș sfială, aceeaș modestie, aceeaș religiozitate nepătrunsă și

apoi acelaș glas cuminte și serios, aceleași reflexii de o ezacitate matematică, aceleași povețe de adevărat educator. Da este el. Dl Georgescu l-a cunoscut, l-a priceput și l-a știut descoperi și altora.

Problema educației ne cuprinde astăzi pe toți, ne învăluie în grelele ei aplicări și ne gălmăcește în nerezolvitele ei neajunsuri. Tainițe încă nepătrunse ne stau în drum și încă nu s'a găsit firul vrăjit, care să ne conducă prin acest labirint. Opera înțeleaptă alui Emiliu Viciu, este începutul torsului unui ghem, pe care un desăvârșit pedagog ni-l pune în mâna urmașilor săi în catedră românească, după ce i-a cercetat trăinicia el însuș. Și a făcut bine Dl Georgescu, desgropând din necetitele foi ale unui anuar de școală de acum sunt zece ani, această co-moară. Dar n'a făcut bine, lăsând aproape neîntrerupt cuvântul pe buzele măiestrului. Glose potrivite și-ar fi reclamat luminișul ici colo. Și mai ales educația în școală (p. III) și »chestia sexuală« (p. II, 4), unde află lacună și Dl Georgescu, și-ar fi pretins imperios tălmăcirea critică și eventual chiar coregerea unor mici neajunsuri. S'ar fi putut fără multă cheltuială împlini aceasta și atunci valoarea netăgăduită a studiului ar fi crescut cu mult.

Cu toate aceste bunele îndrumări »redate fără altă pretenție decât aceea a fidelității« vor îmbelșugă terenul educației noastre și Emiliu Viciu va avea un gând împlinit, dl Georgescu o mângăere mai mult și noi un ajutor venit tocmai bine. (ic).

*

Tovărășia româno-ruteană dela revista bisericească »*Candela*« din Cernăuți, care număr de număr are o bună jumătate de text rutenesc, n'am putut-o aproba niciodată. Azi însă, în fața »volniciei« guvernului austriac, care împotriva dorinței generale a clerului român bucovinean și fără consimțământul mitropolitului Vladimir, a putut să numească de vicar general — Mitropolitul de mâne — pe ucrainul Artemon Manastyrski, această tovărășie ni-se pare de-a-dreptul revoltătoare. Și totuș d. Dr. Vasile Gheorghiu, redactorul părții românești a revistei, care a prezidat adunarea preoțească de protestare demnă împotriva numirii Ruteanului, continuă a stă alătura și a lucra nejenat în tovărășia redactorului părții rutenești a revistei, care este... însuș Artemon Manastyrski!

Numărul 10 de pe Octomvrie al »Candelei« poate încredința pe oricine despre adevărul acestei afirmări.

Ei bine, așa nu se poate. Ori ne știm impune ca oameni independenți, cari își au rostul lor aparte pe toate terenele vieții, și atunci să se desfacă această tovărășie hibridă, ori dacă nu ne putem validată singuri, să nu mai strigăm în lumea mare, că

s'a atentat la drepturile bisericii române ortodoxe din Bucovina. A face însă și una și alta, înseamnă a seduce opinia publică, care are tot dreptul să ceară o lămurire.

Ni-se va da oare?! (ar.)

TELEFON.

Mai multor preoți adoratori români. Statutele asociațiunii le vom publica cât mai curând. Ora de adorație se poate face în oricare zi din săptămână. Trebuie însă făcută într'o singură durată și nu în două ori patru restimpuri de $\frac{1}{2}$ ori $\frac{1}{4}$ de ceas. Feliul cum să se facă adorația este atât de divers, cât de deosebită este structura sufletelor, cari o săvârșesc. Se pot recita psalmi, canonul Dlui Hristos, rugăciunile cuminecăturii, se poate medita ș. a. m. d. (Referitor la meditare cfr. revista noastră An. II. paginile 114-116.) Cât ce vom putea mai curând vom arăta câteva metode ușoare și pline de mângăere sfântă, după cari se poate îndeplini închinarea euharistică. Dacă însă ora întreagă nu veți face altceva, decât să-i ziceți lui Isus: »îndură-te spre mine Fiul lui David«, ora de adorație va fi foarte bine petrecută. Nici când să nu Vă uitați însă a zice o vorbă către Domnul și pentru lipsele celorlalți preoți adoratori. — Dumnezeu este cu noi, o simțim limpede și este El, care dorește lucrul acesta în biserica noastră.

P. Cluj. Aveți dreptate. Chestiile ce atingeți sunt prezintate într'o lumină destul de aproape de adevăr. Îscălim și aceea, că adevărurile se pot spune oricând. Citind revista noastră, ați putut observa, că avem și »cutezanța« de-a o face. Reflexiilor Dvoastră totuș nu le putem face loc, deoarece noi mai știm și aceea, că deși adevărurile se pot spune oricând, nu e bine să o faci și atunci când spunerea lor nu folosește, ci strică. Iar patimile ce s'ar resculă și animozitățile ce s'ar provocă pe urma reflexiilor Dvoastră, deocamdată cel puțin, ar strică numai. De aceea să le amânăm pentru vremuri mai bune.

P. Viena Deși răspunsul Dvoastră: »palinodiam non cano«, ne-a sosit din bună vreme, n'am putut să-i facem loc în acest număr. Va veni însă cu siguranță în numărul proxim. Până atunci va avea și păr. Dr. Ștefan Popuțină răbdare.

Dr. P. Jezvini. Vi-se va răspunde îndatăce vom putea să ne rupem vreme pentru »studiarea« chestiunii.

Oficiul parohial din ? ne-a trimis în 21 Oct. a. c. prin posta din Năsăud 10 cor, »abonamentul pe 1913«. Numele parohiei nu l-am putut descifra, rugăm deci pe trimițător să binevoiască a ni-l comunica într'o formă mai legibilă.

SUMARUL:

Dr. Alexandru Nicolescu: Sus flamura euharistică! — **Dr. Ioan Ferentz:** Iudaeus sum! Civis Romanus sum! (I). — **Ștefan Tășiedan:** Unirea Bilhorului în 1737 (Câteva constatări). — **Dr. Alexandru Rusu:** O nouă contribuție la chestiunea sfintei case din Loreto. — **Insemnări:** Intâiul congres euharistic al preoților adoratori (Dr. Ioan Coltor). — **Cronică:** Ce-i cu revizuirea bullei odioase? (Redacția); *Ἰησοῦς υἱοῦ* (ic.). — **Cărți și reviste:** Ioan Georgescu, Emil Viciu, Pedagogul și opera sa (ic.); »Candela« (ar.). — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.
Proprietar-editor: Membrii redacției.